

Л. В. КравчукORCID <https://orcid.org/0000-0002-0805-6709>**Т. Б. Кадобний**ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9150-2051>**А. Т. Бучко**ORCID <https://orcid.org/0009-0004-6694-9312>*Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України***ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ СЕМІОТИКИ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ****L. V. Kravchuk, T. B. Kadobnyi, A. T. Buchko***I. Horbachevsky Ternopil National Medical University***PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF SEMIOTICS IN THE PROCESS OF TRAINING FUTURE DOCTORS IN MODERN CONDITIONS**

Анотація. Матеріал запропонованої колективної статті допоможе студентам, оперуючи семіотикою, правильно формувати умовиводи, а в перспективі діагнози, досліджувати філософські, математичні, цифрові та інші міркування, з яких створено теорії і методології їх правильності (істинності), відповідності до об'єктивного стану. Обґрунтовано, що для підготовки майбутніх лікарів потрібен тривалий час, протягом якого студенти ознайомлюються, вивчають і набувають відповідних знань, які необхідні їм у подальшій професійній діяльності. Виділено основний комплекс практичних та теоретичних вмінь і навичок, які є базовими для здобувачів вищої медичної освіти.

Доведено, що особливе місце серед навчально-методичної, самостійної та індивідуальної роботи займає логіка, яка є віддзеркаленням культури мислення лікаря, його професійної кваліфікації, що формує індивідуальну оцінку та підхід як в обраній професії, так і аналізу суспільно-громадських подій та явищ. Встановлено що при спілкуванні лікаря з пацієнтом, при визначенні ступеня та діагнозу його недуги, потрібне правильне, несуперечливе, виражено-обґрунтоване мислення, рівень якого є ступенем фаховості лікаря.

З'ясовано головні напрями досліджень у теоретичній логіці, де виступають теорія доведень, теорія аналізу, семіотика, формальна семантика евристика, праксеологія, конфліктологія – отже, усіма перерахованими вище галузями знань доцільно володіти лікарям, які всю свою свідому й активну фазу професійної діяльності скеровують на збереження, продовження і покращення якості життя людини. Відзначено, що діяльність лікаря є специфічною та особливою, в сучасних умовах, а отже, знання з семіотики є актуальними. Досліджено, що якість засвоєних знань студентів залежить від рівня доступного і зрозумілого діалогу викладача та студента, праця яких спрямована на досягнення програмних результатів навчання, а також поглиблення інтересу до тієї чи іншої дисципліни у студентів, вимагає від викладача фахового і комплексного підходу до викладання такої дисципліни, як семіотика, що в кінцевому результаті сприяє формуванню цільової оцінки потреб, завдань навчання та розробки нових засобів і механізмів у період організації освітнього процесу.

Ключові слова: вища освіта; програмні результати навчання; логіка; семіотика; медичний заклад вищої освіти; мислення; лікар.

Abstract. The material of the proposed collective article will help students, operating with semiotics, to correctly form inferences, and in the future diagnoses, to investigate philosophical, mathematical, digital and other considerations from which theories and methodologies of their correctness (truth), correspondence to the objective state are created. It is substantiated that training future doctors requires a long time, during which students familiarize themselves, study and acquire relevant knowledge that they need in their further professional activities. The main set of practical and theoretical skills and abilities that are basic for those seeking higher medical education are highlighted.

Logic, which is a reflection of the doctor's thinking culture and his professional qualifications, forms an individual assessment and approach both in the chosen profession and in the analysis of social events and phenomena. It has been established that when a doctor communicates with a patient, when determining the degree and diagnosis of his ailment, correct, consistent, well-founded thinking is required, the level of which is the degree of the doctor's expertise.

The main directions of research in theoretical logic have been clarified, where the theory of proofs, the theory of analysis, semiotics, formal semantics, heuristics, praxeology, conflictology stand out - therefore, it is advisable to possess all the above-mentioned fields of knowledge for doctors who direct their entire conscious and active phase of professional activity to preserving, extending and improving the quality of human life. It is noted that the activity of a doctor is specific and special in modern conditions, and therefore, knowledge of semiotics is relevant. It has been investigated that the quality of the acquired knowledge of students depends on the level of accessible

and understandable dialogue between the teacher and the student, whose work is aimed at achieving program learning outcomes, as well as deepening students' interest in one or another discipline, requiring a professional and comprehensive approach to teaching such a discipline from the teacher as semiotics, which ultimately contributes to the formation of a target assessment of needs, learning tasks and the development of new tools and mechanisms during the period of organizing the educational process.

Key words: higher education; program learning outcomes; logic; semiotics; medical institution of higher education; thinking; doctor.

Вступ. Сучасний ритм життя, професійна діяльність, науково-практична сфера та громадська позиція вимагають правильного, поступового, обґрунтованого мислення. Правильне мислення ми здійснюємо за допомогою мовлення, яке є основним чинником формування стосунків, як на роботі, так і в суспільстві зокрема, де люди вибудовують схему: «Я – ти», «Я – вони», «Я – суспільство», «Я – держава». Коли ж така схема не спрацьовує, то важко зрозуміти хід думки людини, її міркування, тому говорять, що у її міркуваннях відсутня логіка.

Отже, логіка – наука про закони і форми правильного мислення [1, с. 3], що досліджує філософські, математичні та інші міркування з метою створення теорії і методології визначення їх правильності (істинності, відповідності об'єктивному стану).

У зв'язку з цим предметом логіки є не зміст міркувань («Про що?»), а їх форма («Як?»).

В основному логіку поділяють на теоретичну і прикладну. Головними напрямками досліджень у теоретичній логіці виступають теорія доведень, теорія аналізу, формальна семантика, семіотика, а в прикладній або практичній – основними вважають логіку дій, логіку рішень, евристику, праксеологію, конфліктологію.

Мета статті передбачає поглиблення знань, які акумулює в собі семіотика через вивчення і розуміння знакових систем та їх використання в процесі спілкування. У зв'язку з тим, що в сучасній медицині використовуються найрізноманітніші, надсучасні технології, які спрямовані на передбачення, запобігання і стримування хвороб із метою зміцнення та продовження життя людини та суспільства в цілому. Крім того, семіотика певною мірою є частиною медицини, яка розкриває ознаки хвороби на їх початковій стадії. Таким чином, мета статті полягає в розкритті ролі семіотики в сучасній науково-педагогічній та медичній сфері, у вивченні і розумінні мов науки від простих до складних, а також усвідомлення основних функцій знакових систем: це передача інформації чи вираження змісту і функції спілкування (той, хто повідомляє, і той, хто слухає інформацію), що на кінцевому етапі спонукає до дії, яка завершується результатом. Не можна розкрити своїх можливос-

тей і талантів, здійснювати свою місію на цій Землі, будучи навіть дуже обдарованою особистістю від природи, але не навченою необхідних навичок і прийомів правильно мислити [4, с. 20].

Теоретична частина. Для більш доступнішого розуміння ролі і значимості семіотики у навчально-виховному процесі студентами-медиками Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України наведемо приклад із реальних університетських буднів. Коли до професора кафедри інфекційних хвороб з епідеміологією, шкірних на венеричних хвороб звернувся брат студентки щодо встановлення кінцевого діагнозу з приводу порушення функцій печінки та визначення подальших методів лікування, професор захотів особисто оглянути пацієнта, результати попередніх аналізів, уже встановлені висновки та перелік ліків, які вживав хворий. Василь Степанович Копча ознайомився з аналізами, уважно оглянув обличчя, очі та руки пацієнта, ознайомився із запропонованими ліками і зробив такий висновок, що загрози для здоров'я юнака немає, стан печінки дозволяє вести активний спосіб життя, дороговартісні прописані ліки відмінив. У підсумку в родині спала напруга, молода людина з полегшенням повернулася до нормального життя. У нашому випадку лікар використав кілька знакових систем (цифрову, вербальну тощо), які у підсумку дали можливість зробити правильний висновок.

Семіотика – наука про знаки і знакові системи, знакову поведінку і знакову комунікацію [6, с. 530], тобто в процесі спілкування ми користуємось і застосовуємо ті чи інші знаки для аргументованого доведення і утвердження власної думки або заперечення іншої. Отже, знак – матеріальний предмет (явище, подія), що в процесі спілкування людей виступає як представник якогось іншого предмета, властивості, відношення й використовується для придбання, зберігання, перетворення, передачі інформації, знання [5, с. 162]. Отже, будь-яке міркування можна подати як ланцюжок знаків.

Знак – це матеріальний об'єкт, яким у процесі спілкування та мислення людей заміщують інший об'єкт, який позначають [7, с. 24]. Для прикладу, коли кицька зносила з горища бабиної хати коте-

нят, вона попереджувала про небезпеку, на жаль, старенька не розуміла чіткого знаку і не звертала уваги, повертаючи котенят у кубло. Та бабуся не встерегла її, кицька свою малечу винесла в безпечне місце. Під вечір біля димаря загорілося сіно. Односельчани загасили пожежу, бабуся слізно промовляла, гладячи і пригортаючи кицьку: «Ти, бач, знала і своє вберегла, а я стара 90 літ прожила і не знала...» Якби людина зрозуміла знак, який демонструвала тваринка, лиху можна б було запобігти.

Сучасне студентське життя переповнене найрізноманітнішими контактами зі знаками, як на лекціях, так і практичних заняттях, – це картини, знімки, фотографії, смайлики, схеми, діаграми тощо. Це далеко не повний перелік іконічних знаків. А отже, іконічні знаки – це знаки, значення яких повністю визначене тим предметом, якому вони відповідають [7, с. 20].

Наші думки і мова взаємопереплетені з різноманітними символами, знаками, що відображають який-небудь предмет чи тварину до означення якості предмета. В розуміння символічного знака не вкладається ліквідація його художнього образу чи алегорія, порівняння або заміна його сутності. Деякі знаки, символи виникли самостійно, і багато з них пояснюються загальними, психологічними і культурними причинами, наприклад: знак – символ сонця у вигляді колеса, блискавка – у вигляді зламаного стріли, орел, що розриває змію, символізує перемогу світла над темрявою, лотос – символ божества тощо.

Видатний український історик Микола Костомаров (1817–1885) у своїй праці «История козачества в южно-русских народных песнях» [2, с. 98] подає перелік українських народних поетичних символів із рослинного і тваринного світу, зокрема: фіалка – символ дівочості, барвінок – весілля, любисток – любов, васильки – символ чистоти і святості, хміль – тяганина, лоза – бідність, голуб – любов, пава – нарядність, качур – жених, сова – погані новини.

Відомий український філолог Олександр Опанасович Потєбня [2, с. 413], опираючись на наукові методи дослідження, зокрема порівняння, протиставлення і причинно-наслідковий, розкриває символічне значення багатьох пісенних мотивів. Власне тлумачення символів ми зустрічаємо у його праці «О некоторых символах в славянской народной поэзии», яка вийшла у Харкові у 1860 р. Він константує наступні символи у такому форматі: пити – любити, сіль – сум, кувати – любити, дим і порох – сум і тривога, розлив – горе, орати – любити, гори – горе тощо.

Отже, символічно знаковий зміст пісні виконує повчальну, розвиваючу і виховну функції.

Аналіз поняття знака займає важливе місце не тільки в лінгвістиці, логіці, філософії, математиці, а також у психології та медицині тощо. Тому, закономірно, символіка являє собою своєрідний круглий стіл, за яким зустрічаються представники різних дисциплін, щоб з'ясувати спільні підходи до вивчення проблем знака [9, с. 41]. Сислове значення (смысл знака) – це зміст знака, який засвоюють у процесі його розуміння. Смысл знака – це сукупність суттєвих рис, властивостей, характеристик предмета, позначеного цим знаком [8, с. 24]. У семіотиці розрізняють відношення знаків один до одного (синтаксис), відношення знака до того, що ним позначається (семантика), і логічна прагматика – це розділ семіотики, який вивчає відношення мовних знаків до носіїв мови у структурі логічної теорії [8, с. 25].

Важливу роль у розвитку методів семіотики відіграють дослідження систем, які володіють, з одного боку, інструментами вираження смислу, а з другого – достатньо чітко вираженою структурою. Найбільш показовою в цьому плані є формалізована мова – спеціальна штучна мова, що будується як певне логічне числення [5, с. 538]. Працюючи над вивченням і розвитком знаків, ми не можемо не приділити увагу метамові і мові-об'єкту, які застосовують при вивченні мов логіко-математичних та природничо-наукових теорій [5, с. 285].

Вивчаючи такі дисципліни, як філософія, логіка, семіотика, філософія здоров'язбереження, студенти-медики навчаються не тільки правильно мислити, користуватися методами аналізів й розв'язувати складні, теоретичні і науково-практичні завдання, вони ще й набувають досвіду, як отримані знання з вищенаведених предметів доцільно й ефективно застосовувати у своїй майбутній професії лікаря.

Володіти логічним інструментом означає бути не на словах, а на ділі професіоналом високого класу [3, с. 139]. Таким чином, семіотика дозволяє не тільки краще засвоїти необхідний об'єм знань, який є необхідним для реалізації своїх здібностей та можливостей, але ще й постійно наповнювати і розвивати власний розум інструментарієм для досягнення життєвих цілей та завдань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, семіотика підсилює тренування здібностей внутрішнього і зовнішнього сприйняття, збільшує запас відчуттів і уявлень, збагачує

пам'ять студентів. У процесі пізнання та навчання розвивається і зміцнюється думка студента, налаштовується до тривалої розумової діяльності, синтезуючи і порівнюючи порівняння та узагальнення. Студент не тільки сприймає і запам'ятовує відповідну інформацію, він ще й розмірковує над тим, що увійшло в його свідомість у процесі роботи власного розуміння під час отримання нових знань із вибіркового дисциплін. Однією із таких дисциплін є нещодавно запроваджений предмет «Логіка і критичне мислення» для студентів першого курсу. А для того щоб ґрунтовніше засвоїти і застосувати набуті знання, ми плануємо більше приділяти уваги одній із тем озвученої дисципліни, зокрема семіотиці. Тому, що засвоєння відповідної інформації розвиває здібність у студентів у самостійності мислити і відчувати задоволення від здобутих розумових здібностей. Семіотика є тим новим елементом інформації, що дозволяє студентам скерувати свої думки на отримання і засвоєння нових знань, що сприяє поживлюванню енергії уваги та інтересу, як на лекціях, так і практичних

заняттях. Розуміння знакових систем є не що інше, як розвиток здібностей студентів-медиків до правильного розуміння всебічної участі в духовно-культурному, соціально-економічному житті власного народу. Дозволяє мудро і впевнено йти в ногу з часом, правильно (не порушуючи рівноваги між добром і злом) реагувати на виклики сьогодення. Основна функція набутих нових знань полягає в розвитку кращих рис характеру у молоді, що забезпечить їм розуміння своєї історичної та природної обстановки і вкаже на застосування тих чи інших засобів для успішного власного самоутвердження.

Правильне розуміння знакових систем, особливо цифрових, сприятиме студентам правильному усвідомленню ідеалів добра і правди, а також розумному проникненню в глибину предмета роздумів і надасть можливість молодим людям під час навчання правильно розуміти і вирішувати дискусійні питання, а згодом розбудовувати власну сім'ю з високим почуттям відповідальності виконувати особливу місію лікаря, розвиваючи і зміцнюючи демократичні цінності в суспільстві та державі.

Список літератури

1. Арутюнов В. Х. Логіка / В. Х. Арутюнов, В. Н. Мішин, Д. П. Кирик. – К., 2000. – 142 с.
2. Довідник з історії України : в 3-х т. Т. II. – К. : Генеза, 1995. – 435 с.
3. Жоль К. К. Доступ до сучасної логіки / К. К. Жоль. – К. : Либідь, 2002. – 151 с.
4. Повторєва С. М. Логіка / С. М. Повторєва. – Львів, 2010. – 187 с.
5. Філософський словник. – К., 1993. – 599 с.
6. Філософський словник суспільних термінів. – К. ; Х. – 669 с.
7. Хоменко І. Логіка : підручник / І. Хоменко. – К. : Абрис, 2004. – 255 с.
8. Хоменко І. Логіка: теорія і практика / І. Хоменко. – К., 2010. – 398 с.
9. Хоменко І. В. Основи логіки / І. В. Хоменко, І. А. Алексюк. – К. : Золоті ворота, 1996. – 254 с.

References

1. Arutiunov, V.Kh., Mishyn, V.N., & Kyryk, D.P. (2000). *Lohika [Logic]*. Kyiv [in Ukrainian].
2. (1995). *Dovidnyk z istorii Ukrainy [Handbook on the history of Ukraine]*. (Vol. II). Kyiv: Heneza [in Ukrainian].
3. Zhol, K.K. (2002). *Dostup do suchasnoi lohiky [Access to modern logic]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
4. Povtorieva, S.M. (2010). *Lohika [Logic]*. Lviv [in Ukrainian].
5. (1993). *Filosofskyi slovnyk [Philosophical dictionary]*. Kyiv [in Ukrainian].
6. *Filosofskyi slovnyk suspilnykh terminiv [Philosophical dictionary of social terms]*. Kyiv; Kharkiv [in Ukrainian].
7. Khomenko, I. (2004). *Lohika [Logic]*. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
8. Khomenko, I. (2010). *Lohika: teoriia i praktyka [Logic: Theory and Practice]*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Khomenko, I.V., & Aleksyuk, I.A. (1996). *Osnovy lohiky [Basics of Logic]*. Kyiv: Zoloti vorota [in Ukrainian].

Отримано 06.10.2023.
Рекомендовано 10.10.2023.

Електронна адреса для листування: kadobnyi@tdmu.edu.ua